

I කොටස

1. ක්‍රි.ව. 1505 සිට 1948 දක්වා
2. අතීතගත වූ සංස්කෘතික, ආගමික, අධ්‍යාපනික අංග නැවත ජීවත් කිරීමේ ක්‍රියාවලිය
3. පෘතුගීසි, ලන්දේසි, බ්‍රිතාන්‍ය
4. පළාත් තුනකට විභාග කිරීම; ඒකීය මධ්‍යම පාලනයක් ස්ථාපිත කිරීම
5. සර්වජන වැඩිහිටි ඡන්දය මත පදනම් වූ ප්‍රථම ව්‍යවස්ථාදායක මන්ත්‍රී මණ්ඩලය නිර්මාණය
6. තේ (1867), රබර් (1876)
7. ජේම්ස් ද අල්විස්, සී.ඩබ්ලිව්.ඩබ්ලිව්. කන්නන්ගර
8. මිගෙට්ටුවත්තේ ගුණානන්ද හිමි, වලිවිට සරණංකර හිමි
9. 1931 මැක්ලොම් ව්‍යවස්ථාව
10. විදේශ මුදල් ආදායම වැඩිවීම; රැකියා අවස්ථා ස්ථාපිත වීම
11. නවීන අධ්‍යාපන පද්ධතියක් හඳුන්වාදීම; යටිතල පහසුකම් සංවර්ධනය
12. සම්ප්‍රදායික සමාජ ව්‍යුහය බිඳවැටීම; ආර්ථික අසමතුලිතතා ඇතිවීම

II කොටස

13. පුනරුදය සහ එහි සාධක

(අ) ශ්‍රී ලංකාවේ පුනරුදය යනු යටත් විජිත යුගයේදී සිදු වූ සමස්ත සමාජ ප්‍රතිසංස්කරණයකි. මෙය ක්‍රි.ව. 1505 සිට 1948 දක්වා විහිදුණු ඓතිහාසික සංක්‍රමණික අවධියක් වන අතර, බටහිර යටත් විජිත බලවතුන්ගේ පාලනය යටතේ සම්ප්‍රදායික ශ්‍රී ලාංකික සමාජය මූලික වශයෙන් පරිවර්තනය වීමෙන් ඇති වූ සංකීර්ණ ක්‍රියාවලියකි. පෘතුගීසි, ලන්දේසි සහ බ්‍රිතාන්‍ය යන යටත් විජිත බලවතුන් රටට ඔවුන්ගේ සංස්කෘතිය, ආගම, අධ්‍යාපනය සහ ආර්ථික ක්‍රමවේද ගෙන ආ අතර, මෙම බටහිර බලපෑම් සම්ප්‍රදායික අගයන් සමඟ ගැටුම් හා සංස්ථාවන්ගෙන් ඇති කළේය. මෙම ගැටුම් හා සංස්ථාවන් තුළින් ගොඩනැගුණු නව සමාජ ප්‍රතිමාවක් ලෙස පුනරුදය හඳුනාගත හැකිය.

(ආ) ශ්‍රී ලංකාවේ පුනරුදයට මූලික වූ සාධක පහක් හඳුනාගත හැකිය. පළමුවන සාධකය වන්නේ යටත් විජිත බලපෑමයි. පෘතුගීසි, ලන්දේසි සහ බ්‍රිතාන්‍ය යටත් විජිත බලවතුන්ගේ පාලනය හරහා බටහිර සංස්කෘතිය, ආගම, අධ්‍යාපනය හා ආර්ථික ක්‍රමවේද හඳුන්වාදෙන ලදී. මෙම බලපෑම් සම්ප්‍රදායික සමාජයේ මූලික ව්‍යුහය වෙනස් කළේය. දෙවන සාධකය වන්නේ බටහිර අධ්‍යාපනයයි. මිෂනාරි හා රජයේ පාසල් හරහා ඉංග්‍රීසි භාෂාව හා බටහිර දැනුම ප්‍රචලිත වීමෙන් ප්‍රබුද්ධ පන්තියක් ඇති වූ අතර, ඔවුන් සම්ප්‍රදායික සමාජයේ විවේචනාත්මක චින්තනය ප්‍රවර්ධනය කළහ. තෙවන සාධකය වන්නේ ආගමික පුනර්ජීවනයයි. බෞද්ධ පුනරුදය හරහා බුද්ධාගම ප්‍රතිස්ථාපනය කිරීම සිදු විය. මිගෙට්ටුවන්ගේ ගුණානන්ද හිමි, චලිච්ච සරණංකර හිමි සහ අනගාරික ධර්මපාල වැනි නායකයින්ගේ නායකත්වය යටතේ බෞද්ධ අධ්‍යාපන පද්ධතියක් ස්ථාපිත කිරීම සහ බෞද්ධ සංස්කෘතිය ආරක්ෂා කිරීම සිදු විය. සතරවන සාධකය වන්නේ ආර්ථික වෙනස්කම්වේ. ස්වයංපෝෂිත කෘෂිකර්මයේ සිට වාණිජ කෘෂිකර්මයට මාරුවීම, තේ සහ රබර් වැනි නව වගා හඳුන්වාදීම, මුදල් ආර්ථිකය හඳුන්වාදීම සහ බැංකු පද්ධතිය ආරම්භය මෙහිදී සිදු විය. පස්වන සාධකය වන්නේ දේශපාලනික හා ජාතිකවාදී චලනයයි. යටත් විජිත පාලනයට එරෙහිව ජාතිකවාදී චින්තනය වර්ධනය වීම, 1931 මැක්බොම් වයචස්ථාව සහ නිදහස් අරගලයේ විවිධ අවස්ථා හරහා දේශපාලනික ස්වයං පාලනය සඳහා අධිෂ්ඨානය වර්ධනය වීම මෙහිදී සිදු විය.

14. කොල්බෲක් සම්මේලනය සහ මැක්බොම් වයචස්ථාව

(අ) බ්‍රිතාන්‍ය යටත් විජිත පාලනය යටතේ ශ්‍රී ලංකාවේ මධ්‍යම පාලන ඒකාබද්ධ කිරීමේ ක්‍රියාවලිය 1833 කොල්බෲක් සම්මේලනය හරහා සිදු විය. 1815 මහනුවර රාජධානිය අල්ලා ගැනීමෙන් පසු සමස්ත දිවයිනම එක්සත් පාලනයක් යටතට ගැනීමේ අවසාන පියවර ලෙස මෙම සම්මේලනය ක්‍රියාත්මක විය. මෙහිදී දිවයින පළාත් තුනකට විභාග කරන ලදී: බටහිර, දකුණු සහ උතුරු පළාත් ලෙසයි. එක් එක් පළාත කොළඹ නගරය මධ්‍යස්ථානය කරගත් ඒකීය මධ්‍යම පාලනයක් යටතට ගන්නා ලදී. මෙමගින් විවිධ ප්‍රදේශවල පැවති බදු පද්ධති ඒකාකාරී කරන ලද අතර, බ්‍රිතාන්‍ය නීති පද්ධතිය හඳුන්වාදෙන ලදී. අධිකරණ ක්‍රමය කේන්ද්‍රගත කිරීම සහ අකාර්යක්ෂම පරිපාලන ක්‍රම ඉවත් කිරීම ද මෙහිදී සිදු විය. මෙම ප්‍රතිසංස්කරණය මධ්‍යම පාලන ඒකාබද්ධ කිරීමේ ක්‍රියාවලිය ලෙස හැඳින්වෙන අතර, එය නූතන ශ්‍රී ලංකාවේ පරිපාලනික ව්‍යුහයේ පදනම ලෙස සැලකේ.

(ආ) 1931 මැක්බොම් වයචස්ථාව යටත් විජිත ශ්‍රී ලංකාවේ දේශපාලන ඉතිහාසයේ විප්ලවකාරී වෙනසක් ලෙස සැලකේ. මෙම වයචස්ථාවේ ප්‍රධාන විශේෂත්වය වූයේ සර්වජන වැඩිහිටි ඡන්දය මත පදනම් වූ ප්‍රථම වයචස්ථාදායක මන්ත්‍රී මණ්ඩලය

නිර්මාණය කිරීමයි. වයස අවුරුදු 21ට ඉහළ සියලුම පුරවැසියන්ට ස්ත්‍රී, පුරුෂ භේදයකින් තොරව ඡන්ද බලය ප්‍රදානය කිරීම ආසියාවේ ප්‍රථම වතාවට හඳුන්වාදුන් සර්වජන ඡන්ද පද්ධතියකි. ද්විමණ්ඩල පද්ධතියක් හඳුන්වාදෙන ලදී: රාජ්‍ය සභාව ව්‍යවස්ථාදායක බලතල දරන අතර මන්ත්‍රී මණ්ඩලය විධායක බලතල දරයි. ප්‍රාදේශීය ආණ්ඩු සංකල්පය හඳුන්වාදීමෙන් පළාත් පාලන ආයතන ස්ථාපිත කරන ලදී. විධායක, ව්‍යවස්ථාදායක, අධිකරණ අංශ වෙන්ව ක්‍රියා කිරීමේ මූලධර්මය අනුගමනය කරන ලදී. "රාජ්‍ය තුළ රාජ්‍යය" ලෙස හැඳින්වෙන අර්ධ-ස්වයං පාලන ක්‍රමයක් හඳුන්වාදෙන ලද අතර, විවිධ ඡන්දවර්ගවලට සමාන නියෝජනය ලබාදීම සහතික කරන ලදී. මෙම ව්‍යවස්ථාව ශ්‍රී ලංකාවේ ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී සම්ප්‍රදායේ ගැඹුරු පදනම ලෙස සැලකේ.

15. ආර්ථික වෙනස්කම් සහ තේ වගාවේ බලපෑම

(අ) පුනරුද යුගයේදී ශ්‍රී ලංකාවේ ආර්ථිකය ස්වයංපෝෂිත කෘෂිකර්මීය ආර්ථිකයකින් වාණිජ කෘෂිකර්මීය ආර්ථිකයකට මූලික වශයෙන් පරිවර්තනය විය. මෙම පරිවර්තනය කෘෂිකර්මීය විප්ලවයක් ලෙස හැඳින්විය හැකිය. ස්වයංපෝෂිත කෘෂිකර්මයේ සිට වාණිජ කෘෂිකර්මයට මාරුවීම සිදු විය. තේ (1867), රබර් (1876), කොප්පා සහ කොකෝ වැනි නව වගා හඳුන්වාදෙන ලදී. මෙම වගාවන් අපනයන පදනමින් කෘෂිකර්මය සංවර්ධනය කිරීමට මග පෑදීය. ආර්ථික ව්‍යුහයේ මූලික වෙනස්කම් සිදු විය. සම්ප්‍රදායික ගම්බද සමාජයේ සිට මුදල් ආර්ථිකයකට සංක්‍රමණය වීම සිදු විය. බැංකු පද්ධතිය ආරම්භ විය (බ්‍රිතාන්‍ය ඉන්දියානු බැංකුව, 1841). ණය සමාගම් සහ විමුක්තිකරණ සමාගම් ඇතිවිය. ප්‍රවාහන හා සන්නිවේදන සංවර්ධනය සිදු විය. රේල් පණ්ඩුව (1864) ආරම්භ වූ අතර කොළඹ-කැන්දිය සේවය ඇරඹිණි. මාර්ග ජාලය සංවර්ධනය විය. වරාය (කොළඹ, ගාල්ල, ත්‍රිකුණාමලය) සංවර්ධනය විය. වෙළඳපල පද්ධතිය වෙනස් විය. විදේශ වෙළඳපල සමඟ සෘජු සබඳතා ස්ථාපිත වූ අතර අපනයන-ආනයන ආර්ථිකයක් බිහිවිය. බ්‍රිතාන්‍ය බදු පද්ධතිය හඳුන්වාදීමෙන් රජයේ ආදායම් මූලාශ්‍ර ලෙස බදු අයකිරීම ආරම්භ විය.

(ආ) තේ වගාව ශ්‍රී ලංකාවේ ආර්ථික, සමාජ හා පරිසර ක්ෂේත්‍රවලට ගැඹුරු හා බහුමාන බලපෑම් ඇති කළේය. ආර්ථිකයට බලපෑම් ද්විත්ව ස්වභාවයක් දැරීය. ධනාත්මක බලපෑම් ලෙස විදේශ මුදල් ආදායම වැඩි වීම, රජයට බදු ආදායම ලැබීම, රැකියා අවස්ථා ස්ථාපිත වීම (කඩින්මුඩියන්, තේ කර්මාන්ත ශාලා), බැංකු පද්ධතිය සංවර්ධනය වීම සහ ව්‍යාපාරික අවස්ථා ඇතිවීම හඳුනාගත හැකිය. සෘණාත්මක බලපෑම් ලෙස ආර්ථිකය තේ-රබර් මත අධික ලෙස රඳා පැවතීම, විදේශ වෙළඳපල උච්චාවචනවලට අසුවීම, ආර්ථික අසමතුලිතතා ඇති වීම සහ ස්වදේශීය කෘෂිකර්මය පසුබෑමට පත්වීම දැකගත හැකිය.

සමාජයට බලපෑම් ද ද්විත්ව ස්වභාවයක් දැරීය. ධනාත්මක බලපෑම් ලෙස නාගරික කේන්ද්‍ර සංවර්ධනය (නුවරඑළිය, බදුල්ල, හපුනලේ), නවීන සේවා අවස්ථා ඇතිවීම සහ සමාජ ගමන් බිමන් හැකියාව ඇතිවීම හඳුනාගත හැකිය. සෘණාත්මක බලපෑම් ලෙස සමාජ අසමානතා වැඩි වීම, දක්ෂ ඉන්ද්‍රියානු කම්කරුවන් ගෙන්වීමෙන් ස්වදේශීය සමාජයට බලපෑම්, සම්ප්‍රදායික සමාජ ව්‍යුහය බිඳවැටීම, සමාජ ස්ථරගත කිරීම වැඩිවීම සහ සංස්කෘතික ගැටුම් ඇතිවීම දැකගත හැකිය.

පරිසරයට බලපෑම් ද ද්විත්ව ස්වභාවයක් දැරීය. ධනාත්මක බලපෑම් ලෙස ආර්ථික වන වගාවන් හඳුන්වාදීම සහ ජල ජනනය වැනි සමහර පරිසර සේවා ලබාදීම සීමිත වශයෙන් සිදු විය. සෘණාත්මක බලපෑම් ලෙස විශාල වනාන්තර විනාශය (අක්කර ලක්ෂ ගණනක වනාන්තර විනාශය), ජෛව විවිධත්වය අඩුවීම, පස අවනතිය, ජල සම්පත් දූෂණය, පරිසර තුලනය බිඳවැටීම සහ පාෂාණිකරණය වැඩිවීම දැකගත හැකිය.

16. අධ්‍යාපන පරිවර්තනය සහ බෞද්ධ පුනරුදය

(අ) පුනරුද යුගයේදී ශ්‍රී ලංකාවේ අධ්‍යාපන ක්ෂේත්‍රය සම්පූර්ණයෙන්ම පරිවර්තනය විය. බටහිර අධ්‍යාපන පද්ධතිය හඳුන්වාදීම මෙහි ප්‍රධාන ලක්ෂණය විය. මිෂනාරි පාසල් 1815 වර්ෂයට පසු ක්‍රිස්තියානි මිෂනාරිවරුන් විසින් ආරම්භ කරන ලදී. රජයේ පාසල් 1836 වර්ෂයට පසු බ්‍රිතාන්‍ය යටත් විජිත රජය විසින් ආරම්භ කරන ලදී. ඉංග්‍රීසි මාධ්‍ය අධ්‍යාපනය ප්‍රධාන අධ්‍යාපන මාධ්‍යය ලෙස ස්ථාපිත විය.

උසස් අධ්‍යාපන ආයතන ආරම්භ විය. කොළඹ ජේසු ක්‍රිස්තු කොලෙජිය 1823 දී ආරම්භ විය. රෝයල් කොලෙජිය 1836 දී ආරම්භ විය. විද්‍යාලංකාර පිරිවෙණ 1873 දී ආරම්භ වූ බෞද්ධ අධ්‍යාපන ආයතනයකි.

ස්ත්‍රීන්ගේ අධ්‍යාපනය ප්‍රචලිත විය. රජයේ ගැහැණු පාසල් ආරම්භ විය. මිෂනාරි ගැහැණු පාසල් ප්‍රචලිත විය. ස්ත්‍රීන්ගේ අධ්‍යාපන අයිතිය ස්ථාපිත විය.

ප්‍රජා අධ්‍යාපනය සංවර්ධනය විය. බෞද්ධ පන්සල් පද්ධතිය, හින්දු පන්සල් සහ ඉස්ලාමීය මද්රසා ප්‍රචලිත විය.

අධ්‍යාපන පුනරුදයට කැපවූ පුද්ගලයන් විසින් මෙම පරිවර්තනයට මූලිකත්වය දුන්හ. ජේම්ස් ද අල්විස් ග්‍රාමීය අධ්‍යාපනය ප්‍රචලිත කිරීමට කැප විය. සී.ඩබ්ලිව්.ඩබ්ලිව්. කන්නන්ගර බෞද්ධ අධ්‍යාපනය සංවර්ධනය කිරීමට කැප විය. පී.ඩී.එස්. කුලරත්න බෞද්ධ අධ්‍යාපන ප්‍රතිසංස්කරණ සඳහා කැප විය.

(ආ) බෞද්ධ පුනරුදයේ පසුබිම යටත් විජිත යුගයේදී බටහිර ආගමික හා සංස්කෘතික බලපෑම් හමුවේ බුද්ධාගම පසුබෑමට පත්වීමේ තත්වයක් ඇති වීමයි.

මිෂනාරි ක්‍රියාකාරීත්වය, බටහිර අධ්‍යාපනය හරහා ක්‍රිස්තියානි ආගම ප්‍රචලිත වීම, බෞද්ධ සංස්කෘතිය අවනතියට පත්වීම යන කරුණු මෙම පසුබිම තුළ ඇතුළත් වේ.

බෞද්ධ පුනරුදයේ ප්‍රධාන අරමුණු කිහිපයක් හඳුනාගත හැකිය. බුද්ධාගම ප්‍රතිස්ථාපනය කිරීම සහ විනාශ වූ විහාරස්ථාන ප්‍රතිසංස්කරණය කිරීම පළමු අරමුණ විය. බෞද්ධ අධ්‍යාපන පද්ධතියක් ස්ථාපිත කිරීම දෙවන අරමුණ විය. බෞද්ධ පන්සල්, පිරිවෙත්, විද්‍යාලයන් ආරම්භ කිරීම මෙහිදී සිදු විය. බෞද්ධ සංස්කෘතිය ආරක්ෂා කිරීම තෙවන අරමුණ විය. සම්ප්‍රදායික අගයන්, චාරිත්‍ර, සාහිත්‍ය ප්‍රවර්ධනය කිරීම මෙහිදී සිදු විය. බෞද්ධ මාධ්‍ය හා ප්‍රකාශන ව්‍යාප්ත කිරීම සතරවන අරමුණ විය. බෞද්ධ පත්‍ර ප්‍රකාශන, ග්‍රන්ථ නිෂ්පාදනය මෙහිදී සිදු විය. බෞද්ධ සංවිධාන ගොඩනැගීම පස්වන අරමුණ විය. බෞද්ධ මහා මණ්ඩලය වැනි සංවිධාන මෙහිදී ගොඩනැගිණි.

බෞද්ධ පුනරුදයේ ප්‍රධාන නායකයින් කිහිප දෙනෙකු හඳුනාගත හැකිය. මිගෙට්ටුවත්තේ ගුණානන්ද හිමි (1826-1890) බෞද්ධ විවේචනාත්මක චින්තනයේ පියා ලෙස සැලකේ. බෞද්ධ දර්ශනය නවීකරණය කිරීම සහ "සද්ධර්මාලංකාරය" ග්‍රන්ථ රචනය කිරීම ඔහුගේ ප්‍රධාන කාර්යය විය. වලිවිට සරණංකර හිමි (1698-1778) සියම් නිකාය ප්‍රතිස්ථාපනය කිරීම සහ බෞද්ධ විනය පුනරුදය කිරීම සඳහා කැප විය. අම්බකොට විහාරය ප්‍රතිසංස්කරණය කිරීම ඔහුගේ ප්‍රධාන කාර්යය විය. අනගාරික ධර්මපාල (1864-1933) අන්තර්ජාතික බෞද්ධ චලනයේ නායකයා ලෙස සැලකේ. මහා බෝධි සංගමය පිහිටුවීම සහ බෞද්ධ ප්‍රකාශන ව්‍යාප්ත කිරීම ඔහුගේ ප්‍රධාන කාර්යය විය. දෙවන විමලධර්ම සූරිය හිමි බෞද්ධ අධ්‍යාපන පුනරුදයට නායකත්වය දුන් අතර බෞද්ධ අධ්‍යාපන පද්ධතිය සංවර්ධනය කිරීම සඳහා කැප විය.

මෙම බෞද්ධ පුනරුදය ශ්‍රී ලංකාවේ සංස්කෘතික හා ආගමික අධිෂ්ඨානය වර්ධනය කිරීමට මූලික වූ අතර, ජාතිකවාදී චින්තනය ඇති වීමට ද බලපෑම් ඇති කළේය.